

VZTAH MEZI CENOVÝM VÝVOJEM ZEMĚDĚLSKÝCH VÝROBKŮ A TRHEM V ČR

V. Brabenec, P. Šařecová

katedra statistiky PEF - Vysoká škola zemědělská

165 21 Praha 6 - Suchbátka, telefon 3382252-53

Anotace:

V příspěvku autoři hodnotí zavádění tržního systému v ČR a jeho působení na výrobce v zemědělství a spotřebitele na vnitřním trhu. Na vyhodnocení indexů cen zemědělských výrobků a indexů spotřebitelských cen je doloženo, že zemědělství výrobci i spotřebitelé jsou dosavadním vývojem oproti ostatním subjektům trhu v nevýhodném postavení. Legislativní opatření státu by měla umožnit rovnoprávné postavení všem subjektům trhu, aby jeho samoregulační mechanismy byly účinné.

Summary:

In the paper the authors evaluate the establishment of market system in Czech Republic and its influence upon producers in agriculture and consumers in the inner market. The evaluation of the price indices of agricultural products and consumer price indices proves that the present development puts agricultural producers and consumers into disadvantageous position against others market subjects. The legislative state action would enable all market subjects to reach an equal position so that its selfregular mechanisms would be effective.

Klíčová slova:

Cenový vývoj, vnitřní trh, životní náklady, zemědělská výroba, ekonomická transformace.

Key words:

Price development, inner market, costs of living, agricultural production, economic transformation.

Při řádném fungování samoregulačních mechanismů tržního hospodářství mají všechny subjekty trhu rovnoprávné postavení. To se projevuje především v podobných podmínkách pro rozvíjení podnikatelských aktivit.

Chování výrobců i prodejců na fungujícím moderním trhu se řídí zásadou z marketingové teorie: "Vše pro spokojenost zákazníka a splnění všech jeho přání a představ". Na příkladu zemědělských výrobců i zákazníků lze dokumentovat na našem vnitřním trhu nejen jejich nerovnoprávné postavení s ostatními subjekty našeho trhu, ale i dosud značně nedokonalé fungování mechanismů, které samoregulaci trhu s rovnováhou nabídky a poptávky umožňují vytvářet.

1. Vztah cenového vývoje a ztrátovosti výroby v zemědělství

Výrobce i spotřebitel činí svá rozhodnutí o zaměření výroby i o struktuře nákupu podle úrovně a vývoje cen, které mají umožnit úspěšným i průměrným výrobcům výrobu alespoň s minimální mírou zisku z výrobní činnosti a spotřebitele mají stimulovat k udržení resp. i rozšíření spotřebitelských zvyklostí. U zemědělských výrobků vstupují mezi výrobce a spotřebitele většinou další dva subjekty a to zpracovatelský průmysl (masokombináty, mlékárny, pekárny a pod.) a obchodní organizace - případně dále i dopravci, sklady a pod. Pokud legislativní a jiná pravidla pro fungování trhu nezajistí rovnoprávné postavení subjektů trhu, lze očekávat jak nevýhodné nerovnoprávné postavení rozptýlených a málo organizovaných zemědělských výrobců, tak ještě rozptýlenějších a zcela neorganizovaných spotřebitelů. Významným faktorem, podporujícím toto znevýhodnění, je skutečnost, že výrobce v zemědělství většinu výrobků musí téměř ihned prodat a spotřebitel musí denně základní potravinářské výrobky nakupovat. Postupné vytváření trhu v ČR umožnilo při nestejných či rozdílně působících pravidlech zemědělské výrobce i spotřebitele oproti ostatním subjektům trhu v letech 1991-1993 znevýhodnit. Lze to dokumentovat na cenovém vývoji. Relaci mezi vývojem cen zemědělských výrobků (výstupů zemědělství) a cen ve výrobní sféře (vstupů do zemědělství) zahrnuje tabulka 1, obsahující indexy cen do července 1993.

Tabulka 1

Indexy cen zemědělských výrobků a výrobků ve výrobní sféře v % ve vybraných měsících roku 1993 proti základu=100 a) stálým cenám roku 1989 (výrobní sféra k 1. 1. 1989) b) cenám ve stejném období roku 1992

Skupina výrobků	Index cen v měsíci roku 1993 v %			
	leden	březen	červen	červenec
Zem. výrobky celkem	a) 116,4 b) 107,2	112,5 102,5	104,7 101,8	125,4 118,7
Rostlinné výrobky celkem	a) 130,3 b) 121,2	131,2 116,9	141,5 107,9	143,8 129,3
Živočišné výrobky celkem	a) 114,7 b) 105,6	110,8 101,2	100,6 100,9	100,7 102,7
Ceny průmyslových výrobců celkem	a) 205,8 b) 112,2	214,7 114,6	216,9 112,8	216,6 112,9
Ceny materiálů a výrobků ve stavebnictví	a) 192,7	196,1	201,2	201,7

Z údajů tabulky 1 jednoznačně vyplývá, že ještě v polovině roku 1993 (viz červen) byly ceny za které prodávali zemědělské výrobce v ČR přibližně na úrovni cen nejen stejného období minulého roku, ale i na úrovni stálých cen roku 1989. Naproti tomu ceny průmyslových výrobců, charakterizující ceny vstupů do zemědělství (ceny hnojiv, strojů, pohonných hmot a j.), byly v červnu 1993 o 116,9% vyšší než na počátku roku 1989 a o 12,8% vyšší než v červnu 1992. Více než dvojnásobné zvýšení cen vstupů do zemědělství, v porovnání se stagnací cen výstupů

zemědělství na úrovni cen roku 1989, v polovině roku 1993 charakterizuje rozsah ekonomického znerovnoprávnění zemědělských výrobců v ČR. Mírné oživení cen zemědělských výrobců v červenci i v srpnu 1993 (přibližně o 20% v úhrnu) výraznou ztrátovost zemědělských výrobců ve všech typech podniků u nás zřejmě nesníží, protože velmi nízká sklizeň obilí v roce 1993 způsobí snížení objemů prodeje.

2. Změny spotřebitelských cen a životních nákladů

Úroveň poptávky obyvatel na vnitřním trhu je ovlivňována změnou spotřebitelských cen, resp. relací indexu životních nákladů a indexu příjmu obyvatel. Zásadní rozdíl mezi zvýšením spotřebitelských cen o 57% v roce 1991 a zvýšením příjmu obyvatel ve stejném roce pouze o 16 - 17% se dosud nepodařilo vyrovnat, přestože růst příjmu obyvatel od počátku roku 1992 mírně předstihuje míru inflace. Výsledkem je snížení kupní síly průměrného příjmu obyvatel oproti úrovni z roku 1989, přetrvávající od počátku roku 1991. Pokles nákupu potravinářského zboží v roce 1993 proti roku 1989 v sobě zahrnuje i větší zájem obyvatel o samozásobování některými výrobky. Základní údaje o změně spotřebitelských cen a změně indexu životních nákladů zahrnuje tabulka 2.

Tabulka 2

Indexy spotřebitelských cen a životních nákladů základních skupin obyvatel v % ve vybraných měsících roku 1993 proti základu=100 a) stálým cenám roku 1989 b) cenám ve stejném období roku 1992

Skupina výrobků	Index cen v měsíci roku 1993 v %		
	květen	červenec	leden-červenec
Potravinářské zboží	a) 198,1 b) 116,3	199,6 117,0	200,0 117,6
Nepotravinářské zboží	a) 241,8 b) 120,2	245,4 120,8	236,6 119,4
Zboží a služby celkem	a) 228,1 b) 121,8	230,6 121,3	226,7 121,7
Index život.nákladů -zaměstnanci celkem	a) 229,9 b) 121,7	225,5 121,2	221,8 121,7
Index život.nákladů -zemědělci celkem	a) 223,4 b) 120,8	226,0 120,7	221,9 120,6
Index život.nákladů -důchodci celkem	a) 221,7 b) 120,3	223,9 119,8	221,7 120,6

Z údajů tabulky 2 lze odvodit, že od roku 1989 do července roku 1993 se spotřebitelské ceny celkem zvýšily o 130,6% a podobně, t.j. o více než 120% vzrostly průměrné životní náklady u všech základních skupin obyvatel v ČR. Odhad růstu průměrného příjmu obyvatel ve stejném období je 70-80%. Z rozdílu lze odhadnout pokles kupní síly příjmu obyvatel. Potravinářské zboží vykazuje podstatně nižší nárůst cen (o 100% proti roku 1989 za 7 měsíců roku 1993) než nepotravinářské zboží (o 136,6%). Na růstu cen potravinářského zboží se podílejí zemědělství výrobci v ČR nejméně, protože ceny zemědělských výrobků za leden-červenec 1993 se proti stálým cenám roku 1989 zvýšily pouze o 14,3%.

3. Závěry

Cenový vývoj poskytuje základní informace pro rozhodování všem subjektům tržního systému. Z vyhodnocení cenového vývoje od roku 1989 do července 1993 vyplývá, že většina negativních dopadů při zavádění tržního systému postihuje zemědělské prvovýrobce a spotřebitele, čímž je odsuzuje na trhu do nerovnoprávného postavení. Lze to doložit i tím, že při mírném růstu cen, např. u jatečných zvířat, ceny masa pro spotřebitele rostou rychleji (při poklesu cen jatečných zvířat naopak ceny masa klesají pomaleji). Legislativní opatření státu by proto měla směřovat k

tomu, aby postavení všech subjektů trhu bylo rovnoprávnější. To by usnadnilo fungování samoregulujících mechanismů, potřebných pro úspěšnost rozvoje tržního hospodářství.

4. Literatura:

Brabenec, V.: Vyhodnocení důsledků transformace hospodářství na zemědělskou prvovýrobu. Zemědělská ekonomika 39, 1993, č.5, str.359-368. Praha 1993

Šařecová, P.: Analýza faktorů formování nabídky a poptávky vybraných zemědělsko-potravinářských výrobků s využitím nabídkových a poptávkových funkcí. Kandid. disert. práce, PEF, VŠZ, Praha 1992

Brabenec, V., Šařecová, P.: Odvození nabídky a poptávky pro vybrané potraviny při cenových úrovních roku 1991, Zeměd. ekonomika č. 6, str. 467-477, 1992, Praha 1992